

Leidinį renka ir tvarko

Virginijus Gasiliūnas, Liudvikas Jakimavičius,
Darius Kuolys, Gediminas Mikelaitis,
Valdas Papievis

Viršelių pieše

Šarūnas Leonavičius

Dėkojame visiems, "Sietynui" rašantiems, pasiūlymais,
patarimais ir kritikos žodžiu jį remiantiems. Laiškų lau-
kiame šiuo adresu:

232012 Vilnius, BOX 1996
Liudvikas Jakimavičius; "Sietynas"

Leidinys šiandien gyvas iš aukų.

Ačiū visiems, mus gelbstintiems. Mūsų sąskaita:

Taupomoji kasa Nr. 6762/046
Sąskaita- 13990
Gediminas Mikelaitis, Antano

1/1124
VU Biblioteka
Lietuvių filologijos
skaitykla

misiją ("Šarūnas") - tai liaudininko-narodniko ideologijos elementai.

Aukštas asmenybės vertinimas, tikėjimas į individuo rolo istorijoje - iš vienos pusės; bet kartu ir įsitikinimas, kad individuas tiktai išpildo, įvykdo istoriją, kad individuas gali būti daugiau ar mažiau sąmoningas dėl rolės, kuria jis iš tiesų vaidina, kad, kitaip sakant, tautos istorija yra kažkas daugiau nei atskirų individų veiksmai ir gyvenimas, kad jinai ystosi žmones pranešančia, privaloma ir būtina kryptimi, iš kitos pusės, - štai pagrindinės socialistų revoliucionierų pasaulėžiūros tezės. Be Krėvės eseriškos ideologijos negalima suprasti jo Šarūno.

Tačiau tuo metu, kai socialistai revoliucionieriai arba žuvo ir nyko, arba vystėsi į marksistus, Vincas Krėvė, atrodo, atsigrįžo į Hégelį ir į jam brangi Valstybės, kaip tautinės bendruomenės realizavimosi istorijoje tobulos formos, idėją. Ir šis nusigrįžimas nuo markszizmo - kuris istorijos tikslu statė valstybės panaikinimą - padaro Vincą Krėvę pirmuoju valstybinės minties ideologu, Lietuvos Valstybės mito kūrėju. Lietuviškosios politinės minties istorija, prasidėjusi su tautiniu atgimimu, iširašo tuo būdu į savo puslapius Krėvės suformuluotą valstybingumo mitą, dar prieš pasiekdamą 1918 metus.

Tauta gali realizuoti tiktais pavirsdamas valstybe - tokiai yra Vinco Krėvės palikimas. Valstybė sudaro geriausias sąlygas pasireikšti visoms tautos jėgomis ir svajonėms: pasakos čia virsta literatūra, dainos - poezija, senelių išmintis - filosofija, platūs šarūnų mostai - valstybine mintimi, o tiesos troškimai - tikslingu tautinio kapitalo panaudojimu ir teisingu tautinių pajamų paskirstymu. - Vinco Krėvės valstybės idealas nieko bendro neturi su stabmeldyste; valstybė jam nėra pati sau tikslas, o tiktais priemonė liaudyje glūdinčiam genijui istoriškai realizuotis.

P. S. Aukštiriant Krėvę vien tik kaip valstybinės minties kūrėją ir užmirštant socialinių jo pasaulėžiūros turini, padaroma didelė žala: pažinau kadais vieną septyntos klasės gimnazistą, kurio manymu, Krėvė buvo lietuviškojo fašizmo ideologas...

APIE NIKITĄ KRUSHČEVĄ

Kuo geriau imu pažinti Nikitą Kruščevą (nevadinu jo ponu, nes jam tai nepatiktų, nei draugu, nes galėtų įžiūrėti tame nedraugišką žestą). - tuo labiau jį suprantu, vis labiau imu jį mėgti. Ir štai dabar, ištisai perskaitęs jo kalbą (o jo kalbos - tai Tolstojaus romanai, tai Claudel'io poemos!), pasakyta partijos ir vyriausybės vadovų susitikime su literatūros ir meno veikėjais 1963 m. kovo 8 d., jaučiuosi net tam tikroje dvasinėje komunijoje su juo, man atrodo, kad galiu apie jį ši tą pasakyti, per daug nesuklysdamas.

Kad niekas nežtartų mane juokus krečiant, pasakysiu, kad jisai daugeliu savo bruožų primena man mano tévą, tos pačios kartos, to paties auklėjimosi žmogų.

Antras konstatavimas. Nikita Kruščevas man atrodo iš esmės padorus žmogus, geras žmogus. Ir ieigu, lyginant dvi didžiausias atomines galybes, aš, rėžimo atžvilgiu, vis dėlto truputį labiau pasitikėjau demokratija, o ne komunizmu (kalbant apie tai, kuris rėžimas pirmutinis išdrįstų pradēti karą), tai, asmenybų atžvilgiu, aš vis dėlto saugiau jaučiuosi su Kruščevu negu su jūsų "joung man": žmogus, kuris turi tokią žmoną kaip ponia Nina Kruščevienė, tikrai pirmutinis nepaspaus, kiek tai nuo jo priklausys, raudono skambučio.

Kruščevas ne tik pats geras žmogus, bet ir aplink save gera mato, į pasaulį, jei taip galima pasakyti, optimistiškai žiūri. Jis žino, kas gražu ir kas ne. Pasiklausykite jo paties:

"Nesuprantama kam, vardan ko protinį, išsilavinę žmonės kvailiuoja, mairosi, skelbia meno kūriniu absurdiausius dirbinius. O gyvenimas aplink juos kupinas natūralaus, jausmingo grožio".

"Naujų metų išvakarėse grįžau į Maskvą iš miško. Visa gruodžio 51 dieną nuo pat ryto praleidau miške. Tai buvo poetiška diena, nepaprastai graži rusiškos žiemos diena, kaip tik

rusiškos žiemos diena, nes ne visos tokios žiemos kaip mūsų Rusijoja..."

Pakeiskite tik žodį "rusiška" į "lietuvišką" ir net pats karalius Almantas gražiau lietuviškos žiemos "neišjaus".

Pasikalbėkime dabar apie muziką: "Kiekviena tauta, - sako Kruščevas, - turi savo tradicijų muzikoje ir mėgsta savo nacionalines, liaudies melodijas ir dainas. Aš giminai rusų kaime, buvau auklėjamas rusų ir ukrainiečių liaudies muzika, jos meliodijomis ir liaudies dainomis".

Kokia tad turi būti visam pasauliui privaloma (ir mūsų liaudies dainų gerbėjų pripažystama ir liaupsinama) "partinė" muzika. Atsakymas aiškus: "Kalbant trumpai, mes esame už melodišką, turininką muziką, jaudinančią žmonių sielas, žadinančią stiprius jausmus".

Be' reikalo įveliai vien savo tévą: esu tikras, kad 90 % Amerikoje įsitaisiusios lietuviškos intelligentijos vienodai galvoja su Kruščevu.

O taip yra todėl, kad šitoks meninis skonis, nepaisant kurioje Uždangos pusėje besirastume, turi vieną ir tą patį pavadinimą: tai smulkiai miesčioniškas skonis ir galvosena.

Mano prietelius Roland Barthes, parašęs fenomenologinių psichoanalitinės Michelet portretą, buvo leidėjo priverstas ištęsti ižangą, charakterizuojančią šio didelio Prancūzų Revoliucijos istoriko ir laisvės pranašo asmenybę. Palikęs visą puslapį balta, jisai išraše į jį dvi eilutes:

"Michelet - tipingas smulkus miesčionis, savo ideologija atstovauja 1848 m. social-demokratiją."

Taip ir Nikita Kruščevas, savo skoniu ir polinkiais, téra tik tipingas smulkios miesčionijos atstovas. Tai jokia kritika, tai normalu, kitaip ir negali būti: pirmoji iš kaimo išėjusi karta (nekalbu apie išimtis - jų visur yra) tegali išvirasti tik į smulkiajų miesčioniją.

Jis kartu ir atstovauja 1920 m. revoliucionieriaus-bolševiko ideologiją. O jinai sudaryta iš gerų jausmų, meilės darbo žmogui, kovos už geresnę ateitį ir - iš to, kas iš Markso nubyrréjo Leninui, nuo Lenino - Stalinui. Kitaip ir negale-

jo būti. Ši partizanų karta - dažnai narsūs vyrai, savamoksliai, revoliucijos pašaukti atsakingoms ūkio organizavimo, valstybės administracijos pareigoms. Nikita Kruščevas ne filosofas, aš galu galvą dėti, kad jis Markso ir niekad neskaitė - neturėjo laiko, o jeigu ir bandė skaityti - nieko nesuprato. Ši vulgarizuota ideologija ir suđaro rusiškojo marksizmo bazes, kurias vakariečiai marksistai dažnai net negali suprasti.

N. Kruščevas - geras žmogus. Jis iš tiesų daug nusipelėné, po Stalino mirties išgelbėdamas Sovietiją nuo Berijos, išvesdamas ją į atlydį. Bet tuo metu jis net nesuprato, kokias jėgas jis išlaisvino, kokias užtvankas atidarė. Jis negalėjo išivaizduoti, kad pasakydamas rusų tautai, jog Stalinas suklydo, jis iš naujo pubudins šios tautos pašaukimą tiesos ieškotį.

Evtušenko, aprašydamas savo pirmutinį vizitą pas Pasternaką, atpasakoja tokį epizodą. Nesenai, pasakojo jam Pasternakas, pas jį apsilankęs stogą dengėjas, praeitais metais tai-sės jo "dačos" stogą. Ne tik apsilankė, bet ir atsinešė su savimi degtinės litrą ir sausą dešrą paklausdamas, ar Pasternakas sutiktų su juo išgerti. Taisydamas stogą jis dar nežinojęs, su kokių dideliu žmogumi jis turės reikalą. Butelys pamžu ēmė tušteti.

- Na tai dabar turi parodyti mums kelią, - sako Pasternakui darbininkas.

- Kokį kelią? I kur? - nustebės klausia šis.

- Kelią į teisybę, - paprastai paaiškina stogdengys.

Nesvarbu, kad toks Pasternakas ir pats nežino kelio į teisybę. Svarbu, kad jaunoji kėrta visiškai nesupranta stalinizmo laikotarpio ir nusisuka nuo senimo netikėdama, kad senoji karta dar turi ką pasakyti. Filme "Iljičiaus užkarda", kuri greičiausiai ir nebeisvys dienos šviesos, vienas iš jaunų filmo heroju, - pasakoja Kruščevas, - susitinka su kare žuvusio savo tévo šešeliu; į sūnaus klausimą: "Kaip gyventi?" - savo ruožtu klausia:

- O kiek tau metų?

- Dvidešimt trąji, - atsakė sunus.

- O man tik dvidešimt vieneri, - paaiškina tévo šešėlis ir dingata.

Tai, kas mums atrodo kasdieniškiausia teisybè, nuo jos Kruščovo pleukai šiaušiasi: "Vaikams norima įteigti, kad jūs tévai negali jūj gyvenime būti mokytojai ir nesą ko kreiptis į juos patarimų. Pats jaunimas be vyresniųjų patarimų ir pagalbos privalas spręsti, kaip gyventi". Bet konfliktas néra tik tai psichologinis nesutarimas tarp tévų ir vaikų, jis grašina sugriauti "tarybinés šeimos" pamatus: "Ar jūs norite sukelti jaunimą prieš vyresniųjų kartas, - klausia Kruščevas, - sukiršinti juos, įnešti nesantaiką į draugišką tarybinę šeimą?.."

Iš tiesų, dalykai dar blogesni. Kai atidžiai pasiskaitai šią iilgą Kruščovo kalbą, kai pergalvoji ją, pirmasis įspūdis, kad Kruščevas puola visus ideologinius oportunistus ir sutrina juos į dulkes -- išnyksta. Šiu visų puolimų fone išryškėja naujos linijos: vargžas Kruščevas ginasi nuo audros, kuria jis pats sukélé.

Ehrenburgas savo atsiminimuose apie Stalino laikus taip suformuluoja savo laikyseną: mes visi sédėjom po šluota, ir mūsų filosofija buvo - kaip išlikti gyvam. "O kaip jūs, drauge Kruščevai, o kaip visas Centro Komitetas, kodél jūs visi sédėjote po šluota?" - klausia jaunimas. Bet perduokite žodį pačiam suinteresuotajam: "Klausiamė: ar žinojo vadovaujantieji partijos kadrų, tarkime, apie žmonių suémimus tuomet? Taip, žinojo. Bet ar jie žinojo, kad buvo suiminėjami niekuo nenusikaltę žmonės? Ne. To jie nežinojo. Jie tikėjo Staliniu".

Skaitytojas supranta, apie ką eina reikalas: Kruščevas, išvadavęs Rusiją nuo stalinizmo, dabar pats rizikuoja atsisésti kaltinamųjų suole už tai, ką jis darė Stalino laikais. Ir štai prasideda visų kraštų ir visų režimų "kolaborantų" pasiteisinimo giesmelė: nors ir sédėjau arti valdžios, bet dariau žmonėms gera, kiek išgalejau.

"Paskutiniaių gyvenimo metais Stalinas buvo labai ligotas žmogus, labai įtarus, apsėstas persekiojimo manijos". Stalinas sudarinėjo visokias "bylas" ir masinių teisdauso žmones.

Štai, pavyzdžiui, "Stalinas ketino sukurstyti vadinamąją Maskvos kontrrevoliucinio centro bylą. Bet, kaip yra žinoma, jam nebuvó pritarta, ir Maskvos partinės organizacijos krai ne-patyré naujų masinių represijų." Posakis: "jam nebuvó pritarata" - vienas geras punktas Kruščovo naudai. "Taip pat yra žinoma, kad Stalinas ketino išnaikinti žymią dalį Tarybų Ukrainos kūrybinės intelligentijos. Matyt, Berijos ir Kaganovičiaus kurstomas jis įtaré, kad pokario Tarybinės Ukrainos kūrybinės intelligentijos tarpe brėstančios kažkokios nacionalistinės tendencijos, nuotaikos, ir jis émė skatinti įvykius ta kryptimi, kad būtų susidorota su žymiausiais Ukrainos rašytojais ir meno veikėjais". Bet Ukrainos bolševikai nepasidavé, ir "Ukrainos nacionalistų bylos" nebuvó. Neužmirškite, prašau, kad Kruščevas tada buvo ukrainiečių partijos sekretorius.

Antras pasiteisinimų dėl "kolaboracijos" būdas - tai sa-kyti, kad tas X režimas nebuvó jau tokis blogas. Ir N. Kruščevas, pirma nustalininės, dabar bando iš naujo atstalininti tos epochos režimą: "Bet juk ne visa anuo laikotarpiu buvo bloga, liaudis ir anuo socializmo statybos laikotarpiu veiké didvyriškai, ir todél negalima visko tepti degutu".

Tai tokios tokelės. Supraskite mane gerai, mieli skaitytojai, aš nedarau šiuo metu jokios politikos, aš tik bandau suprasti Kruščevą - žmogų: ar jūs ne tą patį darytumėte jo vietoje?

Visai kitas reikalas, ar jam pavyks išsisukti. Viena aišku: Popiežius mirė, ir Maskvoj neklaidingumo dogma galutinai atšaukta. Kiniečiai ir albanai seniai jau Maskvos nebeklauso, o dabar jau ir Vakarų Europos komunistų partijos rodo tendenciją susibuntavoti.

Sako, kad po to garsaus "susitikimo", kurio prakalbā aš nuolat cituoju, rusai sušaukė Europos komunistinės spaudos korespondentus ir émė aiškinti jiems naujają kultūrinės politikos liniją. Žurnalistai išklausė pranešimo, o po jo vienas seniausių spaudos atstovų atsistoję ir pasakė: "Jūs jau vieną kartą apstatate su Ždanovu, ir mes patikėjome. Vieno karto užtenka. Antrą kartą nebeapstatysite". - Kiti žurnalistai parei-

Škė norą susipažinti su "kaltinamuoju aktu". Kubos atstovas ėmė ginti Rytučenko, o italių partijos organo "L'Unita" atstovas p. Pancaldi šitaip komentucja savo laikraštyje šias kritikas ir autokritikas: "Šitoks kritikos metodas mus visiškai dezorientuoja. Viena tik galima pasakyti, kad jis apibūdina kritičko metodo nebuvinamas".

Prieš keletą savaičių norėjau šia tema rašyti atvirą laiką Lietuvos "kūrybinėi inteligentijai", kaip ją Kruščevas vadinā, kviesdamas visus liesti po šluota ir tyliai laukti geresnių laikų. Dabar mano diagnozas yra žymiai optimistiškesnis: bus gal keletas sunkių mėnesių, bus dar ir siurprizų, viskas dar nepasakyta, bet Rusija yra didelių įvykių angoje. Rusija išjuda...

Bet ar iš te Lietuvai bus geriau, tai kitas klausimas.

/1963/

ADOMAS GALDIKAS

Pasaulyje, kuris, ieškodamas išganymo, blaškosi tarp Petro Vaičiūno ir Jono Povilo Sartre'o, būtinai reikalingi tokie žmonės kaip Adomas Galdikas. Tai, žinoma, dar nereiškia, kad kas nors juos pasitiktų išskėstomis rankomis, ir Paryžiaus paveikslų pirkliai - nors jie vadintys ir Durand-Ruel - anaiptol ne rožių lapeliais barsto-lietuviško klajūno takus. Tai irgi nereiškia, kad tokiams žmonėms būtų lengva pasaulyje, kuris vis labiau linkęs galvoti istorinės būtinybės, tikslingo ir pataikavimo masėms kategorijomis; ir reikią viso žemaičių bajoro atkaklumo, kad pajętum, kaip Adomas Galdikas, atmesti tokį pasaulį ir spjauti į kvailą realybę. Tačiau visiems, kurie dar tiki ar nori tikėti į dvasinių vertybų supremaciją, gerai, kad tokiu faktu kaip Galdikas yra.

Paryžius patiko Galdikui. Ir Paryžiui tinka Galdikas: tai miestas, į kurį renkasi visi manijakai, priima jis mielai ir Grožio manijakus. Kai išvydau aš pirmą kartą Paryžiaus dvidesimties laipsnių kampu pakrypusio viešbutėlio kambarje Adomą Galdiką, besiberantį, besikeikiantį, besikeliojantį, vienu metu kalbantį ir apie Rilkę, ir apie Eseniną, ir apie Radauską, ir apie parodas, kurias reiks tuč tuoju pamatyti, ir čia pat gražiai prašantį paieškoti Prokofjevo ar Šostakovičiaus, iš karto pagalvojau: žinom, pažistam; tai apšepusi lakatingala, giedanti iki užkimimo, iki balso netekimo, tai smilkstanti, vien savo degimu susirūpinusi žvakelė ant dievaitės Dailės altoriaus. Tai kūrėjo-vaiko tipas, kuriam neegzistuoja jis supanti aplinka, nes jam nėra kitos realybės kaip tik jisai pats ir jo misija. Ir kai prancūzų kritikas Waldemar George tvirtina, kad Adomo Galdiko paveikslai tai ne paveikslai, o "dvasinės būklės", jis tik kitu būdu išreiškia tą patį menininko kūrybos charakterį, kuri yra: auka, autodestrukcija, trapaus ir laikinio žmogaus metamorfozė į permanentines dvasinių vertybų formas.